

MLADI PROSTOVOLJCI SKOZI OČI SOCIALNE EKONOMIJE SLOVENIJE

Vesna Kovačič, M.S.

DOBA FAKULTETA, Prešernova 1, Maribor, Slovenija
Fax: +386 2 228 38 61, vesna.kovacic@doba.si, <http://www.vpsm.si>

Povzetek

Evropska komisija je razglasila leto 2011 za evropsko leto prostovoljstva. Nedavno opravljena raziskava o mladih pri nas je pokazala, da predstavlja prostovoljstvo v Sloveniji poleg vključenosti v zaposlitev in izobraževanje osrednji mehanizem socialne vključenosti mladih. Raziskovalci ob tem opozarjajo, da se je položaj mladih pri nas v zadnjih nekaj desetletjih izrazilo poslabšal. Po eni strani smo priča vedno večji brezposelnosti mladih. Po drugi strani so mladi vedno pogosteje soočeni z nestalno in s socialno manj zanesljivo obliko zaposlitve. Raziskava je pokazala, da je imelo leta 2000 v 29. letu starosti redno zaposlitev za nedoločen čas približno 60 odstotkov mladih, leta 2010 pa le še 48 odstotkov. Zanimivo bi bilo vedeti, kakšen odstotek zaposlenosti je med mladimi prostovoljci. Zaradi trenutne gospodarske krize je pričakovati nižji odstotek kot v preteklosti. Rešitev problema zaposlovanja mladih bi morda v Sloveniji veljalo iskati z aktivno vključitvijo brezposelnih mladih prostovoljcev v socialno ekonomijo. V prispevku smo razmišljali o alternativni rešitvi skozi socialno podjetništvo. Pričakovati bi bilo vsaj dva pozitivna učinka: (1) zmanjšanje socialnega bremena, ki ga predstavljajo mladi prostovoljci brez zaposlitve, in (2) nadaljnje opravljanje družbeno odgovornega in koristnega dela, ki ga mladi opravljajo kot prostovoljci. Zanimalo nas je, kakšne možnosti nudi mladim na tem področju slovenska zakonodaja.

Ključne besede: *mladi, socialno podjetništvo, socialna ekonomija, prostovoljstvo, brezposelnost*

YOUNG VOLUNTEERS FROM THE VIEWPOINT OF SOCIAL ECONOMY IN SLOVENIA

Abstract

The European commission proclaimed 2011 for European year of voluntariness. Recently a research was made about youth in Slovenia, which showed that voluntariness is, next to integration in employment and education, central mechanism of social integration of youth. The researchers warn that situation of youth in Slovenia has become distinctively worse in the last decades. On one hand we witness higher and higher un-employment of the youth, and on the other hand the youth is more often confronted with unstable and socially less reliable forms of employment. The research showed that in 2000 only 60 percent of youth (age 29) had a full-time employment, and in the year 2010 only 48 percent. It would be interesting to know which level of employment is there among young volunteers. Due to the current economy crises we can expect a lower percentage as in the past. One solution for the problem of employment of youth in Slovenia could be active participation of young volunteers in social economy. The article is about alternative solution through social enterprise. We could expect at least two positive effects: (1) reduction of social burden, presented by young volunteers without employment, and (2) further pursuance of socially responsible and socially beneficial work, which is done now by the youth as volunteers. We tried to see which possibilities does Slovene legislation give to the youth in this area.

Keywords: *the youth, social enterprise, social economy, voluntariness, unemployment*

1. Uvod

Evropska komisija je leto 2011 razglasila za evropsko leto prostovoljstva. V središče pozornosti je postavila prostovoljstvo, saj želi spodbujati aktivne oblike državljanstva. Po mnenju mnogih prinašajo prostovoljske dejavnosti bogato učno izkušnjo, omogočajo razvoj družbenih veščin in kompetenc ter prispevajo k solidarnosti. Delo, ki ga opravljajo prostovoljci vseh starosti, je ključno za razvoj demokracije in predstavlja eno izmed temeljnih načel Evropske unije.

Vsaki peti prebivalec Evrope je prostovoljec. Kakšno je to razmerje pri nas, ne vemo natančno. Doslej v Sloveniji ni bilo celovitih raziskav, ki bi podale oceno o obsegu opravljenih prostovoljskih ur, vrstah prostovoljskega dela in njihovih izvajalcih (Prostovoljstvo v Sloveniji, 2008). Na podlagi parcialnih analiz in raziskav je pri nas mogoče podati le okvirno oceno o obsegu opravljenega prostovoljskega dela in njegovem prispevku k državni blaginji. Sistematično spremljanje prostovoljske dejavnosti je pričakovati šele v letu 2011, saj je bil sprejet Zakon o prostovoljstvu, ki med drugim ureja obvezno poročanje o opravljenem prostovoljskem delu.

V Sloveniji je bila nedavno opravljena dokaj celovita raziskava na področju življenja mladih. Raziskava je pokazala relativno visoko raven civilno-družbenega angažiranja mladih in to kljub temu, da se je položaj

mladih pri nas v zadnjih nekaj desetletjih izrazito poslabšal. Raziskava je razkrila, da smo priča vedno večji brezposelnosti mladih, hkrati pa so mladi vedno pogostejše soočeni z nestalno in s socialno manj zanesljivo obliko zaposlitve. Mladi pridejo vse težje do zaposlitve. Lahko trdimo, da takšna trenutna situacija, negotova bodočnost in gospodarska kriza bistveno vplivajo na življenjske odločitve in način življenja mladih pri nas.

Pri iskanju rešitve problema brezposelnosti mladih smo posvetili pozornost področju prostovoljstva in socialnega podjetništva. Na prvi pogled med področjema ni opaziti skupnih točk, a to ne drži. Prav v »prostovoljnosti« ali bolje rečeno »dobrovoljnosti« mladih vidimo priložnost za rešitev. Rešitev velja iskati v bolj aktivni vključitvi mladih v socialno ekonomijo. V mislih imamo socialno podjetništvo, ki se v zadnjem času pri nas po vzoru tujine vse bolj razvija. Menimo, da bi mladi s socialnim podjetništvom dobili priložnost svojo dobrovoljnost obrniti v smer zagotavljanja lastnih sredstev za preživljanje. Ob tem bi lahko še naprej opravljali družbeno-koristno delo. Kakšne možnosti nam ponuja socialno podjetništvo in kakšni so pogoji zanj v Sloveniji smo spregovorili v prispevku.

2. Mladi prostovoljci spreminjajo svet

»Bodi prostovoljec, spreminjaj svet!« je geslo evropskega leta prostovoljstva. Z besedo prostovoljstvo označujemo dejavnost posameznikov in organizacij za dobrobit drugih in družbe. Pri tem ne gre zgolj za reševanje materialnih in socialnih stisk. Prostovoljstvo je veliko več. Je temelj solidarnosti, povezanosti in medsebojne pomoči.

Prostovoljstvo je tesno povezano z dobroto. Dr. Anton Trstenjak govori o dobroti v svoji knjigi Biti človek (1989: 29): »V dobroti je velika skrivnost človekove sreče na Zemlji. Namesto dobrote pravimo pravilno ljubezen. Žal pa je beseda ljubezen že tako obrabljen in zlorabljen poulični izraz, da je zato bolje uporabiti besedo dobrota.« K temu dodaja: »Dobrota je etična stran našega obstoja, je dolžnost, ki bi jo naj izpolnjevali«.

Ali Slovenci izpolnjujemo svojo dolžnost? Izvršna direktorica Slovenske filantropije Tereza Novak pravi, da je pri nas veliko prostovoljcev, a tega ne razglajajo. Po njenih besedah je to pokazatelj, da prostovoljstvo v naši družbi še vedno nima primerne veljave (Pustavrh, 2010).

O prostovoljski dejavnosti je bilo pri nas narejenih le malo raziskav. Ena redkih je raziskava z naslovom 'Velikost, obseg in vloga zasebnega neprofitnega sektorja v Sloveniji' (Prostovoljstvo v Sloveniji, 2010). Raziskava je pokazala, da je bilo v Sloveniji v letu 2004 aktivnih med 280.000 in 350.000 prostovoljcev, ki so opravili približno 1.239.756 delovnih ur, kar predstavlja obseg dela 7.125 polno zaposlenih delavcev. V poprečju so prostovoljci opravili mesečno 149 ur.

V letu 2008 je študija Slovenske Filantropije (isti vir) v raziskavo zajela 54 nevladnih organizacij in 39 javnih zavodov. Raziskava je pokazala nižje število prostovoljcev, le 183.025, ki pa so v letu 2008 opravili kar 14.694.588 prostovoljskih ur. To predstavlja obseg dela 84.452 polno zaposlenih delavcev. Žal niti prva niti druga raziskava ne govorita o tem, kakšen vpliv ima prostovoljstvo na slovenski bruto domači proizvod. Strokovnjaki ocenjujejo, da bi naj prostovoljstvo k bruto domačemu proizvodu prispevalo od 0,08 odstotka pa vse do 5 odstotkov letno.

Prostovoljci opravljajo pri nas prostovoljsko delo na najrazličnejših področjih (isti vir): varovanje okolja, civilna zaščita in reševanje, kultura, sociala, človekove pravice in civilne svoboščine, vzgoja in izobraževanje, zdravstvo, turizem, šport in družbena odgovornost. Prostovoljci opravljajo tako administrativna kot tudi visoko strokovna dela, med katerimi prevladujejo zaposleni z višjo stopnjo izobrazbe. Pri tem predstavljajo pomembno skupino dijakov in študentov ter upokojenci. Spolna struktura prostovoljcev v Sloveniji kaže, da je večina prostovoljcev moškega spola (58,7 odstotkov), kar je mogoče razložiti z visokim deležem nevladnih organizacij, ki delujejo na področju športa. Med mladimi prostovoljci prevladujejo ženske, ki predstavljajo kar 75 odstotkov vseh mladih prostovoljcev.

V Sloveniji je v zadnjih letih zaznati trend naraščanja prostovoljske dejavnosti. K temu je pripomogla tudi splošna kriza. Ko je hudo, stopimo skupaj. Takrat se še bolj zavedamo, da je potrebno pomagati ljudem v stiski. Veliko ljudi, ki želi pomagati, se zato vključi v prostovoljske organizacije.

V zadnjem času opazimo pri organizirani prostovoljski dejavnosti precej sprememb (Prostovoljstvo v Sloveniji, 2008): povečuje se delež t.i. kratkoročnega oziroma projektne prostovoljstva, delež starejših prostovoljcev in število prostovoljcev, ki sodelujejo pri izvajanju visoko strokovnih nalog, tudi takih, ki pomenijo dopolnitev izvajanja javnih storitev.

Omenjene spremembe zahtevajo od prostovoljskih organizacij vedno več menedžerskih znanj za pridobivanje in upravljanje prostovoljcev. Prav tako zahtevajo vedno večje število mentorjev, ki zagotavljajo ustrezno usposobljenost prostovoljcev za izvajanje prostovoljskih aktivnosti. Ob tem se prostovoljske organizacije srečujejo z vedno večjimi administrativnimi zahtevami na eni strani in nestabilnostjo finančnih virov svojega delovanja na drugi strani.

Na omizju, ki ga je nedavno vodila novinarka Vida Petrovčič (Sveto in svet, 2011), je predstavnik slovenske Karitas Geza Filo poudaril, da prostovoljstvo danes več ni zastoj. Pravi, da prostovoljske organizacije zagotavljajo prostovoljcem pogoje za njihovo delovanje, kar pa je povezano z vedno višjimi stroški. Prizna, da

prostovoljske organizacije vse pogosteje razmišljajo, da bi za to delo nekoga zaposlile. Tako zaposlenemu bi bila zagotovljena sredstva za preživljanje in socialna varnost.

Za zaposlovanje v prostovoljskih organizacijah se zavzema tudi Petra Matos, predsednica društva Očistimo Slovenijo, ki je leta 2010 organizirala največjo prostovoljsko akcijo v zgodovini Slovenije. Pravi, da je za organizacijo in izvedbo večjih in neprekinjenih akcij nujno zaposliti nekaj ljudi (Sveto in svet, 2011).

Med gosti omizja je bila tudi Tereza Novak, izvršna direktorica Slovenske filantropije. Pravi, da mora v prostovoljski organizacija biti nekaj ljudi zaposlenih zato, ker je potrebno za zagotavljanje zahtevne in kompleksne infrastrukture prostovoljcev imeti profesionalni kader. Več kot je prostovoljcev, več profesionalnega kadra potrebujemo, pravi. Meni, da je v tujini tovrstno zaposlovanje normalna praksa, pri nas pa bolj izjema kot pravilo (Sveto in svet, 2011).

Vsaka prostovoljska organizacija je dolžna vzdrževati svoj obstoj, zato je potrebno danes še bolj skrbno in vnaprej programirati sredstva za delovanje. Po besedah Geze Fila (Sveto in svet, 2011) so se slovenske prostovoljske organizacije v preteklih letih premalo ukvarjale s svojim preživetjem. Poudarja, da je pri tem pomembno zagotavljati transparentno poslovanje in ustrezno poročanje. Meni, da javnost upravičeno zanima, koliko je nastalo stroškov iz poslovanja prostovoljske organizacije in koliko zbranega denarja je bilo namenjeno za dobrodelne namene. Pravi, da lahko na to odgovorimo le z družbeno odgovornim ravnanjem prostovoljske organizacije. Pri tem ima pomembno vlogo načelo etičnosti.

Leta 2006 je bil v Sloveniji sprejet Etični kodeks organiziranega prostovoljstva (2006), ki daje smernice in okvire delovanja tako prostovoljcem kot tudi prostovoljskim organizacijam. Čeprav ima vsak prostovoljec osebne etične norme, le-te ne bi smele biti v nasprotju s sprejetimi temeljnimi načeli in pravili etičnega kodeksa prostovoljske organizacije. Usklajevanje prostovoljske etike in osebne etike prostovoljcev je lahko zahtevno delo, vendar nujno za zaščito uporabnikov kakor tudi izvajalcev prostovoljnega dela.

Prostovoljstvo lahko opazujemo z dveh različnih vidikov: z vidika tistega, ki daje in z vidika tistega, ki prejema. Na eni strani so prostovoljci, ki radi vložijo svoj čas v družbeno-koristne aktivnosti, vendar ob tem zahtevajo spoštovanje in priznanje svojega dela. Na drugi strani imamo danes vse bolj zahtevne prejemnike, ki od prostovoljcev pričakujejo strokovno opravljeno storitev. Prostovoljske organizacije se pogosto znajdejo pred dilemo: Kako ohraniti človeško dostojanstvo prostovoljcev in hkrati zagotoviti visoko stopnjo strokovnosti?

Organizirano prostovoljstvo pri nas ureja zakon, ki nudi prostovoljstvu infrastrukturo in zaščito. V začetku leta 2011 so slovenske poslanke in poslanci Državnega zbora soglasno sprejeli Zakon o prostovoljstvu, ki prvič sistemsko ureja to področje v Sloveniji. Zakon ureja pravice in obveznosti prostovoljcev in prostovoljskih organizacij ter določa ukrepe za spodbujanje prostovoljstva. Dodatni ukrepi bodo sprejeti v okviru strategije spodbujanja prostovoljstva, ki mora biti po zakonu sprejeta v treh letih od uveljavitve zakona (torej leta 2014).

Zakon opredeljuje prostovoljstvo kot družbeno koristno brezplačno delo, ki ga opravlja posameznik ali organizacija v dobro drugih ali v splošno korist. Predvideva, da bodo prostovoljci za pridobljeno znanje zaradi opravljanja prostovoljnega dela prejeli potrdilo. Če prostovoljec dela v prostovoljski organizaciji, sklene z njo ustni ali pisni dogovor, ki opredeljuje mentorstvo, usposabljanje, povrnitev stroškov itd. Prostovoljec, ki dela v prostovoljski organizaciji najmanj 24 ur letno, ima pravico do povrnitve stroškov prehrane in prevoza ter materialnih stroškov.

Novost je tudi predvideno poenotenje in sistematično vodenje evidenc o prostovoljcih in opravljenem prostovoljskem delu. Prostovoljska organizacija mora za opravljeno delo prostovoljcem izdati potrdilo, kar služi kot dokazilo o pridobljenih znanjih ali izkušnjah na določenem področju. To bo še zlasti pomembno pri iskanju zaposlitve.

Za sprejem zakona se je potrebno zahvaliti predvsem Službi za nevladne organizacije v okviru Ministrstva za javno upravo, vsem nevladnim organizacijam, ki so se vključile v pripravo zakona, ter predsedniku Republike Slovenije dr. Danilu Türku. Nevladne organizacije so si za sprejetje zakona prizadevale vse od leta 2004. Po mnenju Centra za nevladne organizacije Slovenije (CNVOS) je sprejetje zakona nov korak k definiranju pravnega okvirja za delovanje nevladnih organizacij. Slovenska filantropija razume sprejem zakona kot prvi korak k spodbujanju prostovoljstva tudi na državni ravni in pravi: »Zakon za prostovoljske organizacije pomeni simbolično priznanje pomena prostovoljstva pri ustvarjanju čim boljših pogojev za življenje vseh«.

Ob koncu lahko rečemo, da je prostovoljno delo vrednota. Je stvar človekovega srca in duše. Pri nas o razširjenosti prostovoljstva v preteklosti ni bilo veliko raziskav. Strokovnjaki kljub temu ocenjujejo, da predstavlja prostovoljska dejavnost danes v Sloveniji od 0,08 do 5 odstotkov domačega bruto proizvoda letno. Natančnega odstotka sicer ne vemo, z gotovostjo pa lahko rečemo, da je pri nas zaznati trend naraščanja prostovoljske dejavnosti. K temu je pripomogla splošna kriza, ki je glavni krivec, da se tudi na področju prostovoljstva srečujemo z globalnimi problemi (izzivi) sodobnega časa. V nadaljevanju razmišljamo o problemu brezposelnosti med mladimi prostovoljci.

3. Zaradi krize pridejo mladi vse težje do zaposlitve

V krizi je mladim težko priti do zaposlitve. Še posebej tistim, ki brez izkušenj iščejo prvo zaposlitev. Nedavno opravljena raziskava o življenju mladih pri nas (Mladi 2010) je pokazala, da je bilo še leta 2000 zaposlenih 60 odstotkov mladih, medtem ko jih je bilo leta 2010 zaposlenih le še 48 odstotkov. Številni raziskovalci opozarjajo: »Mladost več ne moremo pojmovati kot obdobje sorazmerno predvidljivega prehoda iz gotovega otroštva v gotovo odraslost s stabilno zaposlitvijo in novo ustvarjeno družino« (isti vir: 40).

Nekateri strokovnjaki so zato celo opustili uporabo izraza prehod, saj so stabilne zaposlitve na dolgi rok danes nedosegljive celo večjemu delu populacije, posebej mladim. Prehod mladih na trg dela je vedno bolj dolgotrajen in nepredvidljiv. Mladi se po podporo zatekajo k svoji družini (primer daljšega bivanja mladih pri starših) in se zato množično vključujejo v terciarno izobraževanje. S pomočjo študentskega dela si (začasno) izboljšajo družbeni status in si zagotovijo vsaj delno ekonomsko neodvisnost. Prehod v samostojno življenje (npr. z odselitvijo od staršev, vzpostavitev popolne ekonomske neodvisnosti in lastno družino) prelagajo v kasnejše obdobje svojega življenja.

Mlade je močno prizadela kriza. Raziskave kažejo (Mladi 2010), da se je pri nas v zadnjem času povečal delež zaposlenih honorarno ali za določen čas, predvsem pa se je bistveno povečal delež brezposelnih. Kljub temu pa mladi niso neaktivni. Vključujejo se v prostovoljske dejavnosti, ki so običajno odprte, neplačane in družbeno odgovorno naravnane. Nudijo jim dragocene delovne izkušnje, nova prijateljstva in delovne reference, ki so dobrodošle še posebej pri iskanju zaposlitve.

Zanimivo bi bilo vedeti, kakšen delež mladih prostovoljcev je zaposlenih in kakšen delež je brezposelnih. Zakon o prostovoljstvu (2011) zagotavlja prostovoljcem ob izgubi zaposlitve določeno varnost. Prostovoljcu s statusom brezposelne osebe zaradi opravljanja prostovoljskega dela ne prenehajo pravice iz zavarovanja za primer brezposelnosti, ki so mu bile priznane v skladu z zakonom, ki ureja trg dela. Vendar je prostovoljec dolžan o opravljanju prostovoljskega dela pisno obvestiti pristojni Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, ki to okoliščino upošteva pri izpolnjevanju obveznosti prostovoljca po zakonu, ki ureja trg dela.

Zakon o prostovoljstvu (2011) odpira tudi možnost za vključevanje brezposelnih v prostovoljsko delo in s tem v aktivni del prebivalstva. Čeprav od brezposelnih ne gre pričakovati, da bodo opravljali prostovoljsko dejavnost ves dan brez plačila in/ali delovali v svojo škodo, se kažejo pozitivni učinki aktivne vključenosti brezposelnih v prostovoljstvo drugje.

Tereza Novak, izvršna direktorica Slovenske filantropije, je v enem izmed intervjujev o prostovoljstvu povedala (Pustavrh, 2010): »Če družba spodbuja solidarnost, če obstajajo organizacije in posamezniki, ki so pripravljeni vskočiti, kadar je to potrebno, se bomo v takem okolju počutili varne. Recimo: izguba zaposlitve lahko danes doleti vsakogar. Preko prostovoljskega dela lahko brezposelna oseba – bodisi kot prejemnik pomoči bodisi kot prostovoljec – ostane vključena v socialne mreže, ki mu dajejo potrebno varnost. Kot prostovoljec ohrani delovno vitalnost, vendar zaradi novih okoliščin ne izgublja samozvesti, ob enem pa pridobiva znanje in veščine.«

Za rešitev problema brezposelnosti mladih prostovoljcev omenjeno ne bo zadostovalo. Poiskati je potrebno rešitev, ki bo mladim omogočila na eni strani pridobitev sredstev za preživetje in na drugi strani nadaljnje opravljanje družbeno koristnega dela. Rešitev bi veljalo iskati v bolj aktivni vključitvi mladih v socialno ekonomijo. Rešitev vidimo v socialnem podjetništvu. Zakaj? Ker imajo mladi veliko inovativnih pobud, ki bi jih lahko izpeljali s svojo zaposlitvijo na različnih projektih in hkrati svoje produkte ponudili na trgu. Zaposlovanje mladih skozi koncept socialnih podjetij ima številne pozitivne učinke:

- zaposlitev mladih in zagotovitev njihove socialne varnosti;
- zmanjšanje števila brezposelnih mladih;
- zmanjšanje socialnega bremena, ki ga danes predstavljajo mladi brez zaposlitve;
- nadaljevanje opravljanja družbeno odgovornega dela, ki ga mladi opravljajo kot prostovoljci;
- zapolnitev prostega časa mladih z družbeno koristno dejavnostjo;
- kreativno in ustvarjalno delovanje mladih v inovativnih projektih;
- pridobivanje dragocenih delovnih izkušenj s področja poslovanja;
- socialna neodvisnost mladih in s tem večja možnost za njihovo samostojno življenje;
- aktivno vključevanje mladih na trg
- in drugo.

Da bi lahko omenjene koristi izmerili ali jih vsaj ocenili, bo potrebno v prihodnje na tem področju izvesti celovito raziskavo. V središče pozornosti velja postaviti presečišče področja prostovoljstva mladih in socialnega podjetništva. Zavedamo se, da bi bilo mogoče omenjeno raziskavo zastaviti tudi širše in morda v obravnavo zajeti ne samo mlade, ampak tudi druge z vidika zaposlovanja ranljive skupine ljudi. Kljub temu se bomo za naše potrebe raziskovanja omejili le na mlade.

Medtem ko je področje prostovoljstva pri nas zakonsko že urejeno, je področje socialnega podjetništva še v povojih. Trenutno se na tem področju pripravlja zakon, ki bo socialno podjetništvo sistemsko uredil. V

nadaljevanju prispevka razmišljamo, kakšne možnosti ima pri nas razvoj socialnega podjetništva in kaj lahko pričakujemo v bodoče.

4. Socialno podjetništvo je alternativa rešitev

Zaradi gospodarske krize se je v zadnjem času razširila ideja o socialnem podjetništvu, katerega osnovni namen je opravljanje družbeno-koristne dejavnosti ob zagotavljanju možnosti novih zaposlitev. V nadaljevanju nas je zanimalo, kaj opredeljuje pojem socialno podjetništvo.

Muhammad Yunus (2009: 39), Nobelov nagrajenec za mir, ki je leta 2006 prejel prestižno nagrado za idejo o socialnem podjetništvu, opredeljuje socialna podjetja kot podjetja, ki delujejo z namenom ustvarjati dobrine in storitve za zagotavljanje družbene koristi in to v skladu z načeli upravljanja klasičnega podjetja. Osnovno razliko med socialnimi in tradicionalnimi podjetji vidi v delitvi dobička. Socialna podjetja so nepridobitne pravne osebe, ki vidijo zanimivo priložnost uporabiti svoje strokovne kompetence in ustvarjalnost za reševanje družbenih problemov.

Yunus poudarja (isti vir: 40), da podjetje, ki nudi dobrine in storitve za doseganje družbeno koristnega cilja in s svojimi prihodki ne more trajno pokrivati stroškov svojega poslovanja, ni socialno podjetje. To dejavnost uvršča v dobroteljsko. Pravi, da se šele, ko podjetje z družbeno-koristnim poslanstvom uspe pokriti lastne stroške in premagati gravitacijsko silo finančne odvisnosti, razvije svoj potencial za rast in razvoj. Socialno podjetje ustvarja prihodke, pri čemer vloži dobiček (t.j. presežek prihodkov nad stroški) nazaj v poslovanje in ga ne deli med vlagatelje. Socialno podjetje tako raste, s tem pa raste tudi korist, ki jo prinaša družbi.

V Sloveniji teče trenutno postopek priprave Zakon o socialnem podjetništvu (ZSocP). Na zahtevo Evropske unije in pobudo poslancev Državnega zbora je bil julija 2010 pripravljen in objavljen prvi predlog zakona. Januarja 2011 je bil predlog v Državnem zboru prvič obravnavan. Javnost je ostro kritizirala postopek priprave in objave predloga zakona, saj je bila zainteresirana javnost iz postopka povsem izključena. Pred drugo obravnavo so pripravljavci k razpravi pozvali tudi širšo javnost in predlog zakona dopolnili s številnimi amandmaji. Februarja 2011 je bila končana še druga obravnavo v Državnem zboru.

Predlog ZSocP (2011) opredeljuje pojem socialnega podjetništva po merilih, kot jih opredeljuje Evropska komisija. Pri tem uvaja odprt sistem socialnega podjetništva, kjer lahko nastopajo kot socialna podjetja različni tipi pravnih oseb, ki zadostijo kriterijem socialnega podjetja. Predlog zakona določa cilje socialnega podjetništva in načela, po katerih se morajo ustanoviti oz. preoblikovati pravne osebe, ki želijo pridobiti status socialnega podjetja ali po njih poslovati. Uvaja dva tipa socialnega podjetništva: (A) podjetja, ki bodo poslovala na področjih, na katerih bo vlada kot družbeno-koristne opredelila dejavnosti, namenjene socialnim podjetjem, ter (B) podjetja, ki bodo zaposlovala najbolj ranljive skupine ljudi na trgu dela, katerih zaposlovanje v socialnih podjetjih se bo štelo za družbeno-koristno.

Sprejem ZSocP (isti vir) bo prinesel pravno-formalno opredelitev pojma socialnega podjetništva pri nas. Socialna podjetja predstavljajo del t.i. tretjega sektorja, ki ga v Sloveniji imenujemo tudi nevladni sektor. Sem uvrščamo predvsem zasebne neprofitne organizacije, ki po svoji dejavnosti ne sodijo niti v javni niti v zasebni sektor. V nadaljevanju podajamo nekaj najpomembnejših poudarkov omenjenega predloga zakona.

V uvodu predloga zakona (isti vir) pripravljavci pojasnjujejo, da se socialno podjetništvo od klasičnega podjetništva razlikuje po tem, da daje prednost rasti socialnega kapitala pred ustvarjanjem dobička. V nadaljevanju navajajo ekonomska in socialna merila (European Union Charter of the Social Economy), ki jim morajo socialna podjetja zadostiti, da bi jih prepoznali kot socialna podjetja:

1. neprekinjena dejavnost proizvodnje in/ali prodaje blaga in storitev,
2. visoka stopnja avtonomije,
3. gospodarsko tveganje,
4. minimalno število plačanih delavcev (možnost kombiniranja plačanega in prostovoljnega dela),
5. dobrobit (korist) skupnosti,
6. državljanska pobuda,
7. odločanje po načelu »en član, en glas«,
8. participativna narava – vključeni so vsi, ki jih aktivnost socialnih podjetij zadeva,
9. omejena razdelitev dobička.

Ni nujno, da socialno podjetje izpolnjuje vsa zgoraj navedena merila. Iz omenjenih meril lahko izluščimo naslednja tri ključna merila (isti vir):

- podjetniški duh, saj so socialna podjetja zasebne, avtonomne, podjetniško orientirane organizacije, ki delujejo z namenom proizvajati in prodajati blago in storitve;
- delovanje v javno-koristne namene;
- neprofitna distribucija dobička. Presežek prihodkov nad stroški socialna podjetja re-investirajo v delovanje organizacije ali v skupnost z namenom dosegati javno koristne cilje.

Pri nadaljnjem razmišljanju zmoti dejstvo, da zgoraj navedena merila opredeljujejo družbeno koristno ravnanje socialnih podjetij, pri tem pa ne poudarijo njihovega družbeno odgovornega ravnanja. Glede na to, da v

predlogu zakona ne najdemo uporabe pojma družbene odgovornosti, lahko le sklepamo, da se zdi pripravljavcem zakona družbena odgovornost socialnih podjetij samo po sebi umevna. V praksi pa ni vedno tako.

Yunus (2009: 50) poudarja, da socialno podjetništvo ne moremo enačiti z družbeno odgovornim podjetništvom. Po njegovih besedah je družbeno odgovorno podjetništvo zastavljeno zelo široko, kamor štejemo vsako inovativno pobudo za pomoč posameznikom, ne glede na to, ali gre za gospodarsko pobudo ali ne, pridobitništvo ali ne. Kot primer družbeno odgovornega ravnanja navaja brezplačno deljenje zdravil bolnikom ali postavitev pridobitnega zdravstvenega centra na vasi. Po njegovem je socialno podjetništvo le podzvrst družbeno odgovornega podjetništva. Yunus pravi: »Vsi tisti, ki ustanovijo in upravljajo družbeno odgovorna podjetja, so družbeno odgovorni podjetniki. Vendar vsi družbeno odgovorni podjetniki ne delujejo v socialnih podjetjih«. K temu dodajamo: »Ni samo po sebi umevno, da socialni podjetniki delujejo družbeno odgovorno, čeprav jim tako velewa njihov osebni etični kodeks.«

Na osnovi pravkar povedanega lahko zaključimo, da je pripravljavce zakona koristno (celo nujno) opozoriti na poudarek na družbeno odgovorno ravnanje socialnih podjetij in socialnih podjetnikov. Menimo, da je pojem družbene odgovornosti potrebno ustrezno umestiti v besedilo zakona.

Razpravo o vsebini predloga Zakona o socialnem podjetništvu smo v nadaljevanju usmerili na obravnavo dveh za naše raziskovanje zanimivih členov (ZSocP, 2011): 8. člena, ki govori o pridobitvi statusa socialnega podjetja, in 11. člena, ki govori o delitvi dobička.

Predlog ZSocP v 8. členu predvideva (isti vir), da lahko nepridobitna pravna oseba posluje kot socialno podjetje, v koliko pridobi status socialnega podjetja (kar izkazuje z besedo »socialno podjetje« oz. »so. p.« v imenu podjetja). Status lahko pridobi, če (isti vir):

- je ustanovljena za trajno opravljanje dejavnosti socialnega podjetništva na način, da bo trajno zaposlovala najmanj enega delavca v prvem letu in najmanj dveh delavcev v nadaljnjih letih poslovanja (v nadaljnjem besedilu: socialno podjetje tipa A) ali
- je ustanovljena za zaposlovanje najbolj ranljivih oseb na trgu dela, na način, da bo določeno dejavnost opravljala s trajnim zaposlovanjem za najmanj polovični delovni čas najmanj tretjine teh delavcev od vseh zaposlenih delavcev (v nadaljnjem besedilu: socialno podjetje tipa B)
- in izpolnjuje druge pogoje, ki jih določa zakon in poseben zakon, ki ureja pravno organiziranost posamezne vrste nepridobitne pravne osebe.

Predlog ZSocP v 11. členu predvideva (isti vir), da mora socialno podjetje dobiček in presežek prihodkov nad odhodki iz dejavnosti socialnega podjetja nameniti za opravljanje dejavnosti socialnega podjetja. Delitev dobička in presežkov prihodkov oziroma premoženja ni dovoljena, razen če poseben zakon ne določa drugače. Tudi v tem primeru lahko socialno podjetje deli del dobička ali presežka prihodkov članom, upravi in delavcem v deležu, ki ne sme presegati 20 odstotkov vsega ustvarjenega dobička ali presežka prihodka v določenem letu. Če socialno podjetje del dobička ali presežkov prihodkov deli, pri tem ne more izključiti delavcev.

Predlog ZSocP v istem členu uvaja tudi pojem posredne delitve dobička v obliki (isti vir):

- izplačevanje nagrad odgovornim osebam, članom uprave ali drugih organov ali delavcem;
- izplačevanje plač v višini, ki za več kot 20 odstotkov presega izhodiščne plače za posamezni tarifni razred, določene s kolektivnimi pogodbami za posamezno dejavnost;
- izplačevanje povračil stroškov, ki presegajo zneske, določene s predpisom, ki določa višino povračil stroškov v zvezi z delom in drugih odhodkov, ki se ne vštevajo v davčno osnovo.

Pomembno je izpostaviti, da se povračila stroškov v zvezi z delom in stroškov usposabljanja prostovoljcev ne štejejo kot posredna delitev dobička, če ne presegajo prej omenjenih zneskov oziroma primerljivih cen usposabljanja delavcev.

Poleg odobravanja, da se zakon sprejema, na eni strani, se glavne kritike in očitki na drugi strani navezujejo na to, da bomo s končnim sprejemom zakona v Sloveniji poleg obstoječih petih sistemskih in enega pospeševalnega zakona dobili še en parcialni zakon s področja socialne ekonomije. Noben od omenjenih zakonov namreč področja socialne ekonomije ne obravnava celovito. Očitek gre tudi na račun dejstva, da zakonodajalci s sprejemanjem te zakonodaje prehitujejo nujno in pomembno predhodno sprejetje socialne politike in iz nje izhajajočega strateškega načrta na nacionalni ravni. Po pravem bi morali naše delovanje obrniti: vse zakonodajne aktivnosti bi morale temeljiti na socialni politiki in strateškem načrtu.

Na misel nam je prišel rek, da za dobro in slabo delo (v tem primeru delo zakonodajalcev) porabimo enako časa. Za dobro delo ga porabimo več za premislek na začetku. Za slabo delo ga porabimo več za popravke in prilagoditve na koncu in še takrat ne moremo biti povsem prepričani, da bomo prispeli do cilja. Samo upamo lahko, da se ta rek ne uresniči v primeru sprejemanja zakonodaje na področju socialne ekonomije.

Kot že rečeno, opravljajo socialna podjetja dejavnosti, ki so v javnem interesu. Menimo, da predstavljajo dopolnitev dejavnosti javnih služb in celo njeno alternativo. Alternativna rešitve se kaže predvsem v tem, da se socialna podjetja usmerijo na proizvodnjo tistih izdelkov ali opravljanje tistih storitev, ki so v javnem interesu in so se na trgu pokazale kot manj konkurenčne. Iz navedenega razloga so za podjetja privatnega

sektorja manj zanimive. Predlagatelji zakona zato predvidevajo zanje posebne olajšave in spodbude iz javnih financ.

Prve izkušnje s področja socialnega podjetništva v Sloveniji že imamo. Ocenjujemo, da so prva socialna podjetja začela svojo dejavnost na osnovi pridobitve Evropskih sredstev za subvencioniranje razvoja socialnega podjetništva v Sloveniji. Strokovnjaki ugotavljajo, da so socialna podjetja pri nas še vedno premalo »podjetna« in premalo tržno usmerjena, da bi si lahko z lastno dejavnostjo na trgu zagotavljala sredstva za svoj obstoj. Prav iz tega razloga socialna podjetja ne čutijo pričakovanega učinka konkurenčne prednosti in v primerjavi s profitnimi podjetji v konkurenčnem boju na trgu izgubljajo.

Ugotavljamo, da je socialno podjetništvo pri nas še v povojih. Srečuje se s povsem osnovnimi začetnimi težavami. Nekoliko več spodbude za dejavnost socialnega podjetništva pričakujemo šele od sprejema Zakona o socialnem podjetništvu. Na osnovi povedanega lahko zaključimo, da je socialno podjetništvo pri nas relativno mlada dejavnost, ki se bo v prihodnje še razvijala in širila.

5. Zaključna misel

Iz izkušenj vemo, da mladi pogosto zaidejo na stranpoti, če imajo preveč neizkoriščenega časa. Zapolnitev čas mladih z družbeno-koristno dejavnostjo ima večstranske pozitivne učinke tako za mlade kot tudi za družbo. Nedavne raziskave so pokazale, da se veliko mladih pri nas že zgodaj vključi v organizirano prostovoljsko dejavnost.

Po mnenju mnogih prinašajo prostovoljske dejavnosti bogato učno izkušnjo, omogočajo razvoj družbenih veščin in kompetenc ter prispevajo k solidarnosti. Čeprav se pri nas prostovoljstvo še vedno obravnava kot prostočasna dejavnost, je zaradi velike socialne stiske, negotove bodočnosti in gospodarske krize v zadnjem času zaznati trend njegovega naraščanja. Vedno več mladih se želi s svojimi inovativnimi idejami vključiti v prostovoljske projekte, kar postavlja pred prostovoljske organizacije poseben izziv. Le-te se na eni strani srečujejo z vedno večjimi administrativnimi zahtevami za vodenje prostovoljcev in na drugi strani z nestabilnostjo finančnih virov svojega delovanja.

V zadnjem času opazimo pri organizirani prostovoljski dejavnosti pri nas precej sprememb. Povečuje se delež projektnega prostovoljstva, delež starejših prostovoljcev in število prostovoljcev, ki sodelujejo pri izvajanju visoko strokovnih nalog, tudi takih, ki pomenijo dopolnitev izvajanja javnih storitev. To zahteva spremembe. Prostovoljske organizacije priznavajo, da vse pogosteje razmišljajo o zaposlovanju profesionalnega kadra, ki bi znal prostovoljcem zagotoviti ustrezno infrastrukturo ter uspešno organizirati in voditi prostovoljsko dejavnost. To je v tujini običajna praksa, pri nas pa je še vedno bolj izjema kot pravilo.

Z inovativnostjo in ustvarjalnostjo lahko mladi prostovoljci s pomočjo socialnega podjetništva zavzamejo pri reševanju problema brezposelnosti mladih pomembno vlogo. Področje prostovoljstva je pri nas sistemsko urejeno, medtem ko trenutno na področju socialnega podjetništva šele pričakujemo sprejem zakonodaje. Morda bo prav sprejem zakona na tem področju spodbudil nadaljnji razvoj socialnega podjetništva pri nas. Za zaključek še misel: Mladi moramo prostovoljstvo živeti, vendar moramo ob tem znati tudi preživeti.

6. Reference:

- Grobin, Iva in Delakorda, Matej (2010). Video: Ali potrebujemo zakon o prostovoljstvu? Studio 12. Spletni vir: <http://www.s12.si/component/seyret/?id=1107&task=videodirectlink>
- Etični kodeks organiziranega prostovoljstva (2006). Slovenska filantropija, Združenje za promocijo prostovoljstva, Ljubljana.
- Mladina 2010 (2010). Končno poročilo o rezultatih raziskave, naročnik: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad za Mladino; izvajalec Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru in Interstat d.o.o., Ljubljana.
- Muhammad, Yunus (2009). Novemu kapitalizmu naproti: Socialno podjetništvo za svet brez revščine, v sodelovanju s Karlom Webrom. Žepna knjiga, Tržič.
- Pozdravljamo sprejetje zakona o prostovoljstvu (2011). Spletni vir: <http://www.prostovoljstvo.org/index.php?id=739&lang=sl>
- Prostovoljstvo v Sloveniji (2008). Vlada Republike Slovenije. Spletni vir: <http://www.evropa.gov.si/si/vsebina/novice/aktualne-teme/2010/evropsko-leto-prostovoljstva/prostovoljstvo-v-sloveniji/> (zadnji obisk, 28.1.2011)
- Pustavrh, Nives (2010). Intervju s Terezo Novak, izvršno direktorico Slovenske filantropije. Spletni vir: <http://www.viva.si/Intervju/6254/Intervju-Tereza-Novak-izvr%C5%A1na-direktorica-Slovenske-filantropije-o-prostovoljstvu>
- Sloveniji se obeta zakon o prostovoljstvu (2011). STA. Častnik Finance.si. Spletni vir: <http://www.finance.si/301584/Sloveniji-se-obeta-zakon-o-prostovoljstvu/rss>
- Socialno podjetništvo (b.l.). Spletni vir: <http://www.center-rcv.org/index.php?id=51> (zadnji obisk 28.1.2011)
- Sprejet Zakon o prostovoljstvu! (2011). CVNOS. Spletni vir: <http://www.nevladna.org/index.php/novice/1345-sprejet-zakon-o-prostovoljstvu>

Sveto in svet: Evropsko leto prostovoljstva (2011). Televizijska oddaja v živo 9. februarja 2011 ob 23.10.
Televizija Slovenija 1
Trstenjak, Anton (1989). Biti človek. Cankarjeva založba, Ljubljana.
Zakona o socialnem podjetništvu - predlog (ZSocP) (2011). Verzija za tretjo obravnavo, objava 4.2.2011.
Državni zbor Republike Slovenije. Spletni vir: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&st=a&epa=1199&mandate=-1&unid=PZ/4FE08B6A151DCF39C125782D00423A0F&showdoc=1>